

УДК 332.14:336.14:352

Іванова О.Ю.

## МЕТОДИЧНИЙ ПІДХІД ДО МОДЕЛЮВАННЯ СЦЕНАРІЇВ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ

*У статті запропоновано методичний підхід до моделювання сценаріїв децентралізації фінансових ресурсів, який передбачає постановку мети; побудову моделі децентралізації фінансових ресурсів; визначення впливу факторів на формування фінансової самодостатності регіонального розвитку; визначення сценаріїв децентралізації фінансових ресурсів; облік потенційних ризиків; формування критеріїв ефективності децентралізації фінансових ресурсів і перевірка сценаріїв на відповідність їм; моделювання сценаріїв; вибір найбільш раціонального сценарію відповідно до економічної, соціальної та організаційної ефективності.*

**Ключові слова:** децентралізація, фінансова самодостатність регіону, методичний підхід, чинники, критерії ефективності.

**Постанова проблеми.** Проблеми соціально-економічного розвитку регіонів виникають під впливом низки факторів, у тому числі і через фінансову залежність регіонів від центру. У сучасних умовах Україна потребує стійкого, збалансованого розвитку на основі формування регіональних систем, що спроможні до саморозвитку.

Одним з важливих напрямів регіонального розвитку, в тому числі на рівні податково-бюджетних відносин, є проведення заходів щодо децентралізації. Актуальним завданням регіонального розвитку є вирішення питань децентралізації та надання органам місцевого самоврядування прав і відповідальності в розпорядженні місцевими ресурсами.

Грунтуючись на необхідності раціонального перерозподілу функцій управління між органами вищого й нижчого рівнів, а також фінансового забезпечення цих функцій на основі підвищення рівня самофінансування регіонів, доцільним є поступовий перехід на принципи фіскального федералізму.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Проблемам фінансового забезпечення соціально-економічного розвитку регіонів приділялася увага в працях вчених-економістів: І. Вахович, З. Герасимчука, Л. Калашникової, В. Кравченко, А. Беліспаєва, Н. Бікадорової, А. Бондаренко, Н. Камінської, І. Карчевського, С. Колодія, О. Крайник, І. Легкоступа, Ю. Остріщенко, Т. Сало та ін.

Однак у той же час, враховуючи реформу децентралізації детального наукового обґрунтування потребують практичні аспекти зміцнення фінансової самодостатності регіонів на основі децентралізації.

Отже, метою статті є розробка методичного забезпечення обґрунтування варіантів децентралізації фінансових ресурсів з урахуванням критеріїв їх ефективності.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Раціональний вибір параметрів інструментів децентралізації фінансових ресурсів кожного сценарію вимагає наукової обґрунтованості (рис.1).

1. На першому етапі методичного підходу формулюється мета – обґрунтування вибору ефективних сценаріїв децентралізації фінансових ресурсів між бюджетами різних рівнів.

2. Наступним етапом є побудова моделі децентралізації фінансових ресурсів, на якому вибираються показники, що будуть входити в модель, їх параметри, визначаються фактори, які впливають на зміну параметрів вихідних показників, будуються логічні зв'язки.

Показниками моделі децентралізації фінансових ресурсів можуть бути: рівень збалансованості бюджетів регіонів, обсяг власних доходів місцевих бюджетів, обсяг загальних доходів місцевих бюджетів, коефіцієнт бюджетної залежності бюджетів регіонів, обсяг податкових надходжень загальний і тих, які закріплюються за місцевими бюджетами та ін. Параметрами виступають ставки податків, частки закріплення за місцевими бюджетами.

Також враховуються показники, що впливають на параметри основних показників: рівень оплати праці у регіоні, середньодушові доходи населення, обсяг промислового виробництва, рівень безробіття, втрати від переміщення бюджетних коштів до центру і тих, що повертаються до місцевих бюджетів, економічно активне населення, безробітне населення тощо.

На цьому ж етапі встановлюються прями і зворотні зв'язки між складовими моделі.

3. Третім етапом методичного підходу є визначення впливу факторів на формування фінансової самодостатності регіонального розвитку. До них належать: спрямованість державної регіональної політики, податковий, бюджетний, ресурсний потенціали регіону, обсяг податкових надходжень, стосунки між владою та бізнесом у регіоні, структура економіки регіону, наявність

© Іванова Ольга Юрїївна, к.е.н., доцент, докторант, Науково-дослідний центр індустріальних проблем розвитку НАН України, тел.: (050)576-00-93, e-mail: laptevaou@gmail.com

власних вузів, рівень розвитку підприємств матеріальної сфери, слідство рішень і дій суб'єктів

економічної політики на рівні відповідного регіону тощо.

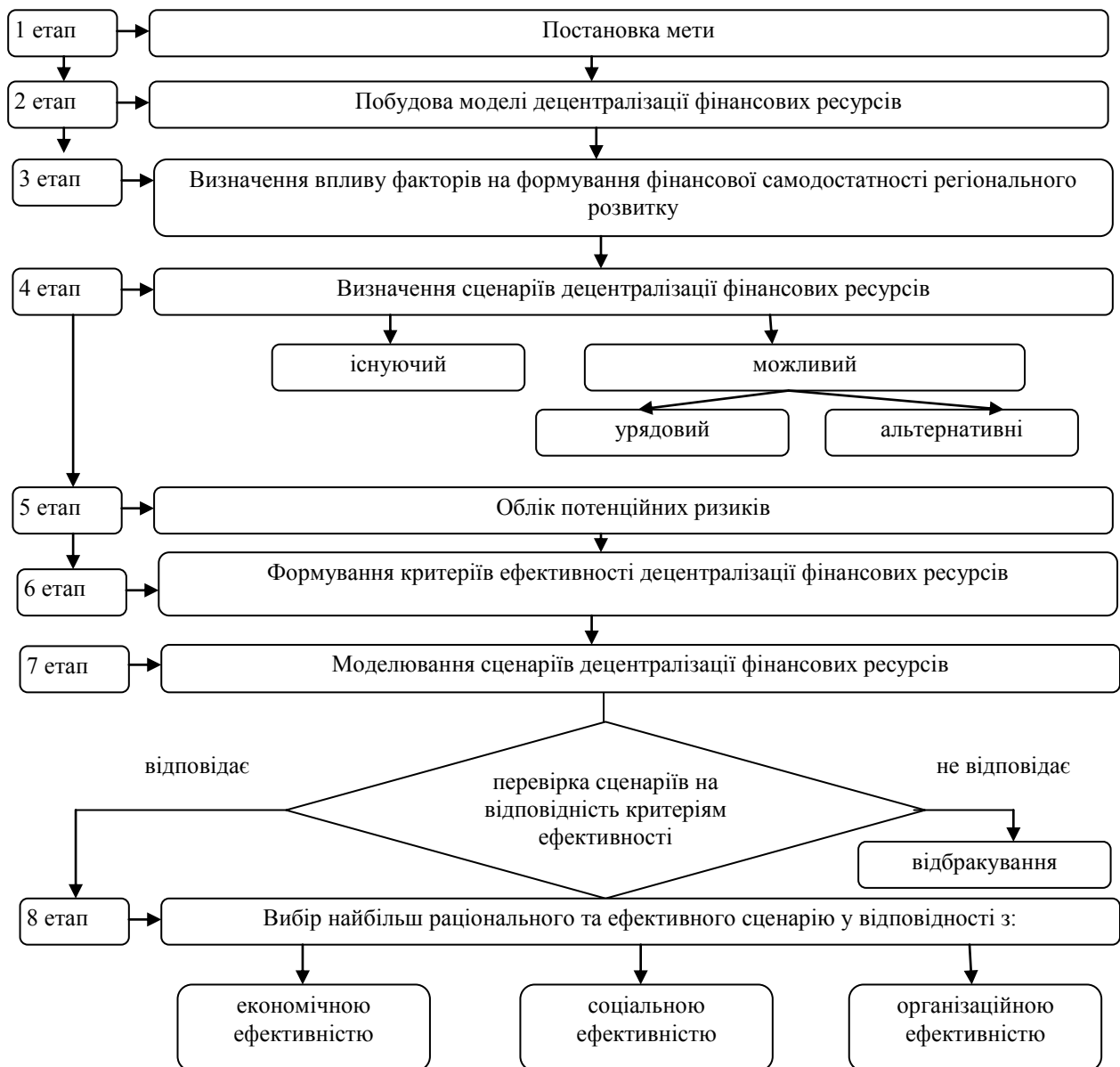


Рис. 1. Методичний підхід до моделювання сценаріїв децентралізації фінансових ресурсів\*

\* Розроблено автором

Визначається спрямованість впливу факторів на основні показники моделі. Так, на збільшення податкових надходжень, зокрема податку на прибуток підприємств, впливатимуть чисельність населення регіону, платоспроможність населення, безробіття, рівень інфляції, індекс споживчих цін, валютний курс та ін. Відповідно збільшення або зменшення одного з них негативно чи позитивно впливатиме на обсяг надходжень з податку на прибуток підприємств, що необхідно враховувати при побудові моделі.

4. На четвертому етапі розробляються варіанти сценаріїв децентралізації фінансових ресурсів.

Недостатність власних джерел доходів місцевих бюджетів призводить до зростання фінансової залежності від центру, унеможливорює виконання видаткових зобов'язань за рахунок власних коштів. Так, в Україні частка трансфертів у доходах місцевих бюджетів у 2000 р. становила 28,9 %, у 2005 р. – 47,3 %, у 2011р. – 53,7%, у 2013 р. – 52,4 %, за січень-вересень 2014 р. – 55,4 % [4]. У більшості країн ЄС ця частка набагато нижча (наприклад, у Німеччині – 22 %, а у Швеції – 34 %), що означає більш високий рівень фінансової автономії місцевого самоврядування в Європі. У США у структурі місцевих бюджетів державні субсидії становлять 1/4 частину, у

Франції – 1/3, у ФРН, Японії, Данії – 40–45%, у Бельгії – більше 50 % [1, 5, 6].

Для досягнення поставленої мети слід розглядати багато критеріальні сценарії децентралізації фінансових ресурсів місцевих бюджетів.

Доцільним, на думку автора, є порівняння існуючих умов формування місцевих бюджетів та сценаріїв закріплення частки загальнодержавних податків за місцевими бюджетами.

Незважаючи на зміни Податкового та Бюджетного кодексів України в 2011 р. і зростання надходжень до місцевих бюджетів місцевих податків і зборів, залежність місцевих бюджетів від центру з кожним роком зростає, що свідчить про необхідність проведення реформ децентралізації фінансових ресурсів.

В якості сценарію також виступає варіант, запропонований урядом на 2015 р., який передбачає закріплення 10 % податку на прибуток підприємств за місцевими бюджетами та введення місцевого акцизу, що підлягає сплаті при торгівлі підкацизними товарами у роздрібній мережі.

Застосування стимулюючих інструментів дійсно приведе до збільшення обсягу продажів і, відповідно, до збільшення суми сплачуваних податків, тобто до економічного ефекту для суб'єктів податково-бюджетних відносин. Однак, у випадку з алкоголем та тютюновими виробами виходить два різноспрямованих ефекти: позитивний економічний ефект і негативний соціальний ефект. Тому в запропонованих далі сценаріях цей вид податку відсутній.

Найбільш доцільним є включення до цього переліку тих податків і зборів, розмір яких прямо чи побічно пов'язаний із зусиллями органів місцевого самоврядування в сфері соціально-економічного розвитку регіонів. Так, наприклад, величина надходжень податку на прибуток підприємств певною мірою залежить від того, наскільки успішні зусилля органів місцевого самоврядування в сфері створення умов для ефективного господарювання в регіоні, розвитку ринкової інфраструктури (сприяння створенню інноваційних науково-виробничих кластерів, реалізація регіональних цільових комплексних програм і т.п.). Надходження податку на додану вартість у кожному з регіонів визначається у т.ч. купівельною спроможністю населення й рівнем розвитку торговельної мережі в регіоні. Тому, наведені як приклад, загальнодержавні податки можуть відноситись до податків і зборів, які закріплюються [2, с. 232-233].

Отже наступні сценарії спрямовані на створення умов для зміцнення фінансової самодостатності регіону за допомоги закріплення частки податку на прибуток підприємств за місцевими бюджетами.

5. При моделюванні сценаріїв децентралізації фінансових ресурсів слід враховувати ризики, що виникають у процесі руху бюджетних

коштів, які безпосередньо впливають на параметри моделі.

Переміщення фінансових ресурсів з регіону до центру у вигляді загальнодержавних податків та в зустрічному напрямі – з центра в регіоні, переміщення субсидій, субвенцій і дотацій спричиняє різного роду втрати:

- втрати трансакційного характеру, обумовлені об'єктивною необхідністю забезпечення руху таких фінансових потоків (оплата послуг Державного казначейства й банківської системи, оплата праці працівників, задіяних у відповідних технологічних процесах, і таких, що забезпечують контроль тощо);

- втрати часу (регіон втрачає час, коли кошти рухаються в зустрічних напрямках);

- корупційні ризики, пов'язані з присутністю людського фактору на кожній зі стадій руху фінансових ресурсів.

6. Критеріями ефективності децентралізації фінансових ресурсів виступають: зниження коефіцієнта бюджетної залежності, збільшення рівня збалансованості бюджету регіону, збільшення податкових надходжень до місцевих бюджетів, збільшення частки місцевих і закріплених податків, позитивні соціальні ефекти, зниження втрат бюджетних коштів, зменшення корупційних ризиків і т.д.

Так, наприклад, співвідношення міжбюджетних трансфертів та власних доходів у загальних доходах місцевих бюджетів в Україні виглядає таким чином: у середньому 55 % становлять міжбюджетні трансферти і 45 % – власні доходи, проте досвід європейських країн свідчить про доцільність зниження частки міжбюджетних трансфертів до 0,2-0,4 [3].

7. Вибір раціонального сценарію проводиться з допомогою імітаційного моделювання.

8. На кінцевому етапі здійснюється вибір найбільш раціонального сценарію у відповідності з показниками економічної, соціальної та організаційної ефективності. У випадку, якщо за одним з ефектів спостерігається негативний результат, необхідним є перегляд параметрів сценарію.

**Висновки і перспективи подальших досліджень.** Запропоновано методичний підхід до моделювання сценаріїв децентралізації фінансових ресурсів, який складається з п'яти взаємопов'язаних послідовних етапів: постановка мети; побудова моделі децентралізації фінансових ресурсів; визначення впливу факторів на формування фінансової самодостатності регіонального розвитку; визначення сценаріїв децентралізації фінансових ресурсів; облік потенційних ризиків; формування критеріїв ефективності децентралізації фінансових ресурсів і перевірка сценаріїв на відповідність їм; моделювання сценаріїв; вибір найбільш раціонального сценарію відповідно до економічної, соціальної та організаційної ефективності.

Подальші наукові дослідження з цієї проблеми лежать у галузі розробки концепції

формування потенціалу саморозвитку регіонів.

#### ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Морган Брайт Гордон. Современные тенденции формирования межбюджетных трансфертов в структуре доходов бюджетов РФ / Брайт Гордон Морган, С.С. Самойлова, А.Ю. Федорова // Социально-экономические явления и процессы. – № 3 (049). – 2013. – С. 117–121.
2. Налогово-бюджетные аспекты регионального развития: монография /И.А. Майбуров, И.В. Ярошенко Ю.Б. Иванов и др.; под общей ред. Ю.Б. Иванова. – Х.: ИД «ИНЖЭК», 2013. – 344 с.
3. Сайт газеты «Зеркало недели» [Электронный ресурс].– Режим доступа: <http://dt.ua/ECONOMICS>
4. Сайт Державної казначейської служби України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://treasury.gov.ua/main/uk/index>
5. Dezentralisierung und Entwicklung [Electronic resource] / Swiss Agency for Development and Cooperation. – 2012. – Access mode : [http://www.deza.admin.ch/ressources/resource\\_de\\_23615.pdf](http://www.deza.admin.ch/ressources/resource_de_23615.pdf).
6. Oates W. Fiscal Federalism. New York, Harcourt, Brace, Jovanovich, 1972.– p. 517.

#### REFERENCES

1. Morgan, B. G, S. S. Samoylova, A. Yu. Fedorova, (2013) Sovremennyye tendentsii formirovaniya mezhbyudzhethnyih transfertov v strukture dohodov byudzhetrov RF [Modern trends in the formation of inter-budgetary transfers in the structure of revenues of the budgets of the Russian Federation]. *Sotsialno-ekonomicheskie yavleniya i protsessyi – [Socio-economic phenomena and processes]*, 3 (049), 117-121. [in Russian].
2. Mayburov I.A., Yaroshenko I.V. Ivanov Yu.B. et al. (2013) *Nalogovo-byudzhethnyie aspektyi regionalnogo razvitiya* : Monografiya [Fiscal aspects of regional development]. Kharkiv, DC «INZhEK» [in Russian].
3. Sayt gazetyi «Zerkalo nedeli» [Site of newspaper Mirror of the Week] *dt.ua/economics*. Retrieved from <http://dt.ua/economics/> [in Ukrainian].
4. Sajt Derzhavnoyi kaznachejs`koyi sluzhby` Ukrayiny` [Site of the State Treasury Service of Ukraine]. *treasury.gov.ua/main/uk/index*. Retrieved from *treasury.gov.ua/main/uk/index*. [in Ukrainian].
5. *Dezentralisierung und Entwicklung* (2012) [Electronic resource] / Swiss Agency for Development and Cooperation. – Access mode : [http://www.deza.admin.ch/ressources/resource\\_de\\_23615.pdf](http://www.deza.admin.ch/ressources/resource_de_23615.pdf).
6. Oates W. (1972) *Fiscal Federalism*. New York, Harcourt, Brace, Jovanovich, 1972.- 517 p.